

RADA PAVEL¹, ROMÂNIA

Din drag de cămeșă

Sunt peste zece ani de când, pe 24 iunie, de „Ziua Universală a Iei”, suflarea românească, îndeosebi cea femeiască, e cuprinsă de un soi de frenezIE și îmbracă ii și cămăși mai vechi sau mai noi, participă la manifestări dedicate bluzei românești, din drag de tradiție, de autentic, sau pur și simplu, din cochetărie feminină.

Sunt multe zeci de ani de când o seamă de femei din Maramureș nu numai că poartă cămeșile maramureșane, fără un prilej anume, fără facebook și Instagram, dar cos cu mâinile lor comori în absența căroră, sintagma de „port tradițional” nici nu ar exista. La asemenea femei ne-am oprit gândul.

Maria Șerba și Ileana Șandor sunt două găzdoaie din Călinești, pentru care „cămeșă” înseamnă acasă, iar de cusutul ei își leagă toate etapele existenței. Au început să lucreze pe cămeși încă de mici, la lumina lămpii; s-au mândrit ca alte fete, atunci când prima cămeșă a ieșit din mâna lor, s-au bucurat pe măsură ce au devenit tot mai pricepute. Amândouă au fost cadre didactice peste 30 de ani și, cât au avut elevi, au încercat să le insufle și lor plăcerea de a petrece timpul cu „coselele”. Nu s-au lăsat nici după ce s-au pensionat. S-au apucat să cutreiere casele de pe Mara și Cosău, să stea de vorbă cu bătrânele satelor, să caute țesături-comori prin lăzile vechi, să le cerceteze, iar concluziile strânse de pe urma acestei documentări, le-au adunat în două cărți dedicate cămeșii: „Cămașa de sărbători” și Cămașa de gheme” (ambele publicate la Editura Valea Verde, în 2018). Maria Șerba și Ileana Șandor au fost colege cât au predat în școala din Călinești, au cusut împreună, au cercetat și au scris împreună, sunt prietene și, atunci când vorbesc una cu alta, simți o rară chimie. Plus că au un dar al povestitului pe care mulți oameni (cu doctorate și funcții) și l-ar dori. Așa că am găsit că e firesc să le iau un interviu tot împreună. Un interviu despre credința în lucrul bine făcut și despre dragul de cusut și de cămeși.

*Coseala trebuie să fie oglinda femeii,
așa cum femeia îi oglinda casei*

Ce vă leagă de cămașa din Maramureș? Ce amintiri, ce sentimente?

Ileana Șandor: Noi, acasă, la părinți, am fost patru fete. Și mama n-o-nvins să ne coasă cămeși la toate. Și atunci, de micuțe, când ne cosea câte o cămeșă, zicea: „ni, trage

¹ Baia Mare.

tu, *rupturița* asta”, rupturița fiind un fel de cusătură destul de simplă, cât s-o faci și niște cocoane. Și cu cât făceam noi rupturița ceie, cu atâta înainta mama în lucrarea cu cămeșă. Și pe măsură ce-am crescut, ne-o dat mai mult de făcut. Când am avut 10 ani, mi-o croit prima cămeșucă, pe care am cusut-o cum am vrut eu. Acolo am pus toate punctele de cusătură pe care le-am știut: și punct înaintea acului, și în urma acului, și cruciulițe, și încrețituri. Mama m-o lăsat să pun ce-am vrut eu în ea, ca să-mi insuflă dragostea de lucru, să mă bucur că am reușit să fac eu un obiect din mâinile mele. Sigur că pe când m-am făcut mai mare, și am început să înțeleg ce-i frumos și ce-i elegant (că și cămeșă tre să fie elegantă), mi-am dat seama ce prostioare am făcut la cămeșă cusută în copilărie. Da așa am prins dragu’ de cusut și el o crescut, am învățat și ce n-o apucat mama să îmi arate și dragu’ de cămeșă îl mai am și azi. Și ce am vrut mereu o fost să fac lucru bine. M-am gândit, tot timpu’ la vorbele mamei, care zicea că „coseala trebuie să fie oglinda femeii, așa cum femeia îi oglinda casei”.

Maria Șerba: Între mine și cămașa maramureșeană, există o legătură profundă. Am trăit aici în zonă, am cusut, am purtat și mi-o plăcut foarte mult cămașa. Când eram copilă, mama mi-o pus în mână o bucată de pânză, un ac și ață și m-o-nvățat să cos. Și mi-o spus așa: „Când îi ști bine să faci *pene* (ornamente), ți-oi croi o cămașă. Și așa o fost, după ce-am știut așa cum trebe, mi-o croit o cămașă. Nu vă dați seama ce sentiment de mândrie are fata atunci când îi terminată cămașa făcută de mâinile ei și merge îmbrăcată cu ea între

Ileana Șandor și Maria Șerba; foto: Rada PAVEL

alte fete. Toate se adună roată și zic: „vai, ce frumos ai cusut asta, îmi dai și mie de formă?” Fiindcă asta se întâmpla între fete: un schimb de idei, de modele, de păreri. În trecut, fiecare fată își cosea singură cămașa. Era o rușine să porți cămașă cusută de altcineva. Apoi să vă zic și de femeile bătrâne, care din primăvară și până-n ceielaltă primăvară, aveau de lucru cu cânepa: de la semănat, la tors, la țesut, la cusut și așa mai departe. Când eram cocoană, la mine în casă am avut trei femei, care la lumina lămpii, coseau, țesau, torceau, făceau tot ce trebuia pentru pânză și pentru a face cămăși. Soacră-mea, fie iertată, era singură și avea patru bărbați în casă și zicea: „tare bine trebe să mă port, ca pe primăvară, la toți bărbații să le fac două rânduri de haine”, asta însemnând cămașa și gatiile. Femeile munceau foarte mult, iar acum, cei care am trăit aceste lucruri, nu putem să le uităm.

Comori scoase din lada cea bătrână

Ați scris două cărți dedicate cămășilor maramureșene. Ce v-a mânat să le scrieți, ce v-ați dorit să se întâmple prin publicarea unor asemenea lucrări?

Ileana Șandor: Cărțile le-am scris din dorința de a transmite mai departe dragul de cămeși. Am considerat că-i nevoie de un fel de abecedar, de un îndrumător pentru începătoare, dar și de o sursă de inspirație pentru avansate. Pentru că noi, studiind cămeșile vechi, am scos la iveală lucruri de care trebuie să ții cont când coși o cămeșă și de care cele neinițiate nu știau încă.

Maria Șerba: Așa cum v-am zis, eu am trăit în casă cu multe femei. Mătușa mea avea în pod o ladă veche unde ținea de toate. După ce am cotrobăit prin lada asta veche, m-am sfătuit cu Ileana și am zis să mergem și la alte case și oriunde erau femei bătrâne, am găsit și lada cea bătrână. Am fost impresionate de mulțimea obiectelor pe care le păstrasera

Măiestria cusutului; foto: Rada PAVEL

femeile. Cele mai multe erau cămăși. Și ne-am pus întrebarea: oare de ce? Noi am găsit și răspunsul. Ca să coși o cămașă de sărbători, trebuie să investești muncă multă, răbdare, dragoste, iar cine păstrează cămașa îți zice așa: „cămașa asta o fost a fetei mele de când o fost cocoană” sau „cu cămașa asta am fost io mireasă”, alta zice „asta o fost a mamei bătrâne, Dumnezeu s-o ierte”. Toate lucrurile astea sunt pentru gazda casei amintiri plăcute care merită să fie păstrate. Și prin păstrarea acestor obiecte vechi, se păstrează o legătură tainică între generații. Scriind cărțile astea, am vrut să scoatem aceste amintiri din lada cea bătrână și am zis să nu se piardă astfel de comori. Îi păcat să se piardă astfel de comori.

O legătură tainică dintre femeie și cămașa cusută de ea

Se vorbește mult despre autentic și despre lipsa autenticului. Ce înseamnă o cămașă maramureșeană autentică și cât de mult contează autenticitatea?

Ileana Șandor: Îi foarte important să învățăm să recunoaștem autenticul. Așa cum în toate domeniile o intrat plasticul, tot așa o intrat fibrele sintetice și în materialele din care ne facem hainele. Or o cămeșă maramureșeană, ca să fie autentică, tre să fie cusută din pânză de cânepă, in, bumbac, sau iile din alte zone, din mătase și borangic. Io când pun mâna pe pânză, o simt, dacă-i naturală 100% sau dacă are ceva sintetic în ea. Materialul din care-i făcută îi dă autenticitate, la fel și croiul, care-i specific unei anumite zone, dar asta nu înseamnă că nu poate să existe creativitate și inovație.

Maria Șerba: Pentru mine, o cămașă autentică înseamnă, în primul rând, să fie cusută manual. Atunci când fata sau femeia își coase cu mâna ei cămașa, se creează o legătură tainică între cusătoare și cămașa ei. Apoi, autentic înseamnă ornamentele tradiționale, tipurile de cusături. Am observat că prin cusutul la mașină, în locul încrețiturilor de la mânecă, se pune o bentiță brodată și se elimină trăsura, care este specifică zonei Maramureșului și noi nu vrem asta. Apoi s-o introdus pânza sintetică și cu asemenea material, cămașa nu mai arată a cămașă și așa, numai de autentic nu mai putem vorbi. Numai lucrând noi, manual, aceste comori, putem crea cămeși autentice.

Cămașa nu poate fi înlocuită printr-o nicio altă piesă de port

De ceva vreme, 24 iunie este considerată Ziua Universală a Iei (ia fiind un cuvânt generic pentru bluza tradițională românească). Ce părere aveți despre o asemenea zi? Era important să existe?

Ileana Șandor: La început, nu știu cât de mult mi-a plăcut ideea. Dar acum îmi place că măcar o dată pă an, toată țara, în toate zonele, în toate marile orașe, chiar și în afara țării, lumea își aduce aminte că purtăm ceva al nostru. Dacă reginele Elisabeta și Maria purtau

Din lada de zestre; foto: Rada PAVEL

ii, cum să nu purtăm noi?

Maria Șerba: Mă gândesc că aceia care au decis ca această piesă de port popular merită o zi din calendar, au considerat că ea merită o atenție deosebită. Cămașa nu poate fi înlocuită printr-o nicio altă piesă de port. La noi, zadiile pot fi înlocuite cu sumna, cojocul poate fi înlocuit cu pieptarul, lecricul poate fi înlocuit cu guba, opinca cu cizma, dar cămașa rămâne de neînlocuit. În momentul în care ai înlocuit cămașa, nu mai poți zice că ai îmbrăcat costum popular. Așadar, cei care s-o gândit să îi aloce o zi, s-o gândit foarte bine.

Să nu ne pierdem identitatea

Aveți un mesaj pentru cei tineri referitor la păstrarea portului popular?

Ileana Șandor: Le-aș zice ca atunci când își fac o piesă de costum, fie că-i ie sau cămeșă sau altceva, să se documenteze și să întrebe și să își facă ceva autentic.

Maria Șerba: Tinerilor le-aș spune să nu-și piardă niciodată identitatea, să-și păstreze cu sfîntenie portul popular, autentic, care ne definește ca maramureșeni, cu o vechime de necontestat în această parte de lume.

Modele străvechi; foto: Rada PAVEL